

ŠIAURĖS RYTŲ LIETUVOS ŽEMĖS NAUDOJIMO SOCIALINIAI ASPEKTAI

Gintaras Ribokas

Lietuvos socialinių tyrimų centras, Goštauto g. 11, LT-01108, Vilnius

El. paštas: gintaras.geo@gmail.com

Ribokas G. THE SOCIAL ASPECTS OF LAND USE IN NORTH-EAST LITHUANIA. *Geografijos metraštis* 45, 2012.

Abstract. The north-eastern region of Lithuania is one of the most problematic ones due to the low soil productivity, poor demographic situation, motley national composition and also the fact that this region is located in the peripheral part of Lithuania and European Union. These circumstances are responsible for the specific pattern of land use in the region. In this article, an attempt is made to reveal how the farmers in North-East Lithuania imagine the future of the land they own, what they expect and in which direction the agrarian landscape might be changed.

Keywords: land use, farming lands, unproductive lands, conversion of farm lands.

Received: 26 November 2012

Įvadas

Šiaurės rytų Lietuvos regionas yra vienas problematiškiausių Lietuvoje: dėl menko žemių našumo, blogos demografinės padėties, margos nacionalinės sudėties ir to fakto, kad plyti ne tik Lietuvos, bet ir Europos Sąjungos (ES) periferinėje dalyje. Visa tai lėmė, kad šiame regione susiformavo savitas žemės naudojimas, netipiška žemės naudmenų struktūra, smulkesni nei kitur Lietuvoje ūkiai, daugiau pievų ir ganyklų (dažnai nenaudojamų), žymiai mažiau ariamosios žemės. Išskirtinis dalykas ir tai, kad regione plyti dideli apleistų žemės ūkio naudmenų plotai. Daugeliui ūkininkų žemės ūkio veikla yra ne pagrindinis, o tik papildomas pajamų šaltinis, todėl žemė daugiausia naudojama ekstensyviai, yra išlikę natūrinių ūkių, o šiuolaikinių, intensyvių ūkį vysto tik 3–5 seniūnijoje esantys stambesni ūkininkai. Nenaudojamos žemės ūkio naudmenos apauga krūmais, tampa netinkamos žemės ūkio veiklai. Tokiose žemėse planuota sodinti miškus, tai yra keisti žemės paskirtį, tačiau dėl žemės savininkų nenoro ir nepakankamos paramos tai tinkamai padaryta nebuvo. Daug daugiau apleistų žemės ūkio naudmenų savaime apaugo krūmais, nei buvo tikslingai apsodinta mišku. Pastaruoju metu vis labiau kalbama, kad apleistose žemėse reikėtų auginti gluosnius biokurui, tačiau vėlgi niekas neklausia žemės savininkų nuomonės. Straipsnyje pabandyta išsiaiškinti, kaip Šiaurės rytų Lietuvos ūkininkai įsivaizduoja savo valdomos žemės ateitį, ko tikisi ir kokia kryptimi dėl to gali keistis agrarinis kraštovaizdis.

1. Metodinės nuostatos

Darbe panaudoti sociologiniai tyrimo metodai: apklausos, interviu. Straipsnyje buvo panaudota 1999, 2005, 2008, 2012 metais (Agrarinės..., 2000; Ribokas, Rukas, 2006; Ribokas, 2010) vykdytų apklausų rezultatai. 2012 metų sociologiniame tyrime, norint geriau įvertinti žemės ūkio svarbą, buvo apklausiami ne visi žemės savininkai, o tik registruoti ūkininkai. Ūkininkų apklausose daugiausia dėmesio buvo skirta jų nuomonei apie žemėnaudos konversiją ir ūkinin-

kavimo perspektyvas. Interviu metodas buvo taikomas seniūnijų vadovams arba specialistams, atsakingiems už žemės ūkio veiklą ar žemės reformą. Nagrinėjant žemės naudmenų struktūrą, jos pokyčius pasinaudota visuotinio žemės ūkio surašymo (2003 ir 2010 metų) duomenimis bei kita archyvine medžiaga.

Nagrinėjimui pasirinktas laikotarpis (nuo 1999 iki 2012 metų), per kurį regione įvyko didelių žemės naudmenų struktūros pokyčių, turėjusių daug įtakos agrarinio kraštovaizdžio transformacijoms. Pasirinkimą lėmė ir tai, kad šiuo laikotarpiu buvo atlikta gana daug sociologinių tyrimų, skirtų atskleisti žemės naudojimo socialinius aspektus.

Kadangi Šiaurės rytų Lietuvos regionas neturi aiškiai apibrėžto statuso, analizuoti buvo pasirinkta visa Utenos apskritis bei įtrauktos Rokiškio ir Švenčionių rajonų savivaldybių teritorijos. Paskutinė (2012 metų) apklausa, norint įvertinti ir nepalankią demografinę padėtį, vyko retai gyvenamose seniūnijose, kuriose gyventojų tankumas mažesnis nei 10 gyv./ km². Buvo apklausta daugiau nei šimtas registruotų ūkininkų ir 60 ekspertų, daugiausiai retai gyvenamų seniūnijų seniūnų.

2. Žemės naudojimo socialiniai aspektai

Didesnėje Šiaurės rytų Lietuvos regiono dalyje stebimas žemės ūkio naudmenų, ypač aramosios žemės, sumažėjimas ir krūmynų, miškų plotų didėjimas. Šis procesas dažniausiai vyksta stichiškai ir vadinamas renatūralizacija. Norint kontroliuoti renatūralizacijos procesus reikalinga žinoti žemės savininkų, ūkininkų nuomonę. Apklausų tikslas – išsiaiškinti, kiek svarbi kaimo gyventojams žemės ūkio veikla kaip pragyvenimo šaltinis, ką žemės savininkai ketina ateityje daryti su savo žeme, ar norėtų keisti savo žemės paskirtį, apleistas žemės ūkio naudmenas užsodinti mišku ir kt.

Šiaurės rytų Lietuva nepasižymi našiais dirvožemiais ar patogiu žemdirbystei lyguminiu reljefu, todėl sąlygos tradicinei žemės ūkio veiklai yra sudėtingos. Visas regionas priklauso prie mažiau palankių ūkininkauti teritorijų (Dėl mažiau..., 2004). Žemės ūkio naudmenos įvertintos mažesniais nei vidutiniškai Lietuvoje žemės ekonominiais balais: Utenos rajone – 30,9, Molėtų – 29,8, Zarasų – 36,1, kai Lietuvos vidurkis siekia 42 balus (Žemės kadastras, 1989). Čia blogesnė demografinė padėtis: Labanoro, Kazitiškio ir Sarių seniūnijose gyventojų tankumas yra mažesnis nei 5 gyv./km², daugiau nei dvidešimties seniūnijų gyventojų tankumas – 5–10 gyv./ km².

Analizuotoje teritorijoje vyrauja smulkesni nei vidutiniškai Lietuvoje ūkiai. 2003 ir 2010 metais vykusių žemės ūkio surašymų duomenimis, vidutinis ūkio plotas išaugo maždaug 1,3 karto, tačiau stebimi gana dideli regioniniai skirtumai. Labiau nepalankiose žemės ūkiui teritorijose vidutinis ūkio dydis buvo ir liko gerokai mažesnis už Lietuvos vidurkį (13,8 ha). Pvz., Ignalinos rajono savivaldybės teritorijoje siekia apie 10 ha, Švenčionių – 9,5 ha, o atskirose seniūnijose gali būti dar mažesnis: Labanoro seniūnijoje – mažiau nei 7 ha, Kaltanėnų – 9,5 ha (Visuotinio ..., 2005; Lietuvos ..., 2011). Tarp apklaustųjų taip pat vyrauja smulkūs ūkininkai: net 40 % atsakiusių valdo iki 5 ha ūkius, o didesnius nei 10 ha valdo tik 34 % respondentų.

Regiono vyrauja vietiniai ūkininkai. Daugiau nei 70 % respondentų visą žemę paveldėjo, apie 20 % pirkę papildomai, nedidelę dalį nuomoja ar yra persikėlę iš kitų vietovių. Dalis stambesnių ūkininkų būtų linkę pirkti žemės papildomai, tačiau susiduria su parduodamos žemės trūkumu. Nenaudojamos žemės yra pakankamai, tačiau parduoti jos nenorima.

Ūkininkavimo sąlygas ir žemės kokybę vertina vidutiniškai net 60 % apklaustųjų ir mano, kad žemės ūkio veikla šiame regione gali būti pelninga. Beveik 40 % įsitikinę, kad žemė nenaši ir žemės ūkio veikla nuostolinga.

82 % ūkininkų savo žemę naudoja žemės ūkio veikloje, 16 % – miškų ūkio veikloje (gauna

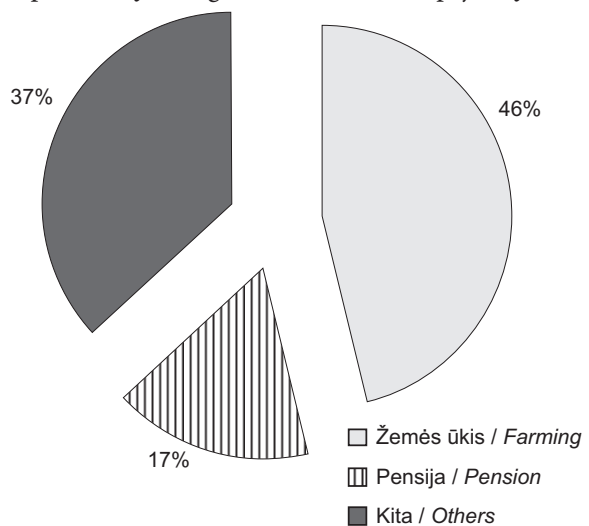
pajamas parduodant mišką, medieną) ir tik nedidelė dalis naudoja rekreacijai (daugiausia kaimo turizmui). Ankstesnių tyrimų metu buvo gauti panašūs rezultatai: apklausus Šiaurės rytų Lietuvos žemės savininkus buvo nustatyta, kad apie 75 % savo žemę naudoja žemės ūkio gamybai, kiti – rekreacijai, kitoms reikmėms arba nenaudoja iš viso (Ribokas, 2010). Nors dauguma ūkininkų žemę naudoja agrariniams tikslams, tačiau naudojimo intensyvumas nėra didelis. Nemaža dalis žemės ūkio naudmenų vėl pradėta naudoti tik dėl to, kad pradėtos mokėti ES išmokos.

Dauguma apklaustųjų nesiruošia keisti savo gyvenamosios vietos, tik 7 % respondentų ketina išvykti iš savo seniūnijos. Ankstesnių tyrimų metu buvo nustatyta, kad priverstinai užsodinus dirbamas žemes mišku 80 % regiono žemės savininkų vis tiek liktų savo kaime, kur gimė ir augo, ir tik 5 % išvyktų (Ribokas, 2010). Matyti, kad tyrimų, atliktų įvairiais laikotarpiais, rezultatai skiriasi nedaug.

Pajamų struktūroje žemės ūkio veikla nėra svarbiausia, žemės ūkis (kaip pagrindinis pajamų šaltinis) yra svarbus 46 % ūkininkų, 60 % respondentų teigė, kad žemės ūkio veikla duoda iki 25 % nuo visų pajamų, ir tik 14 % žemės ūkis teikia > 50 % nuo visų pajamų (1 pav.). Kitos pajamos gaunamos ne iš žemės ūkio veiklos arba iš pašalpų, pensijų. Ankstesnių tyrimų metu nustatyta, kad mažiau nei pusė apklaustųjų gavo pagrindinių pajamų iš žemės ūkio veiklos, 27 % žemės savininkų teigė, kad pagrindinių pajamų gavo iš socialinių pašalpų ir pensijų, 27 % apklaustųjų nurodė kitą pajamų šaltinį (Ribokas, 2010).

Ankstesnių apklausų metu seniūnijose, kurių žemės labiau nederlingos, pensiją, kaip pagrindinį pragyvenimo šaltinį, nurodė beveik 50 % apklaustųjų (Ribokas, Rukas, 2006). Palyginus įvairiais laikotarpiais atliktus sociologinius tyrimus galima daryti išvadą, kad pajamos iš žemės ūkio veiklos šiame regione daugeliui ūkininkų buvo ir yra papildomas, bet ne pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Tačiau nežiūrint į tai, dauguma ūkininkų nesutiktų pereiti iš žemės ūkio veiklos į kitą verslą, net jei tam būtų sudarytos palankios sąlygos. Tik 16 % norėtų pereiti iš dalies, paliekant žemės ūkio veiklą kaip pagalbinį verslą. Tai liudija, kad nuo 1999 metų, kai buvo pradėti tokie tyrimai, padėtis mažai pasikeitė, norinčių keisti ūkinę veiklą procentas svyravo nuo 15 iki 20 %. Galimybę pradėti kitą verslą daugiau svarstė jaunesni ir mažiau žemės turintys ūkininkai, o vyresni nei 65 metų amžiaus respondentai, nežiūrint valdomo žemės ploto, kategoriškai nenorėjo ką nors keisti.

ES parama ūkininkams yra svarbi, 51 % respondentų iš ES gauna iki 25 % savo pajamų, 21 % iki pusės savo pajamų ir tik keli procentai didžiausią dalį nuo visų pajamų, likusi dalis ES paramos teigia negaunantys (2 pav.). Ankstesnių tyrimų metu buvo gauti gana panašūs rezultatai: 24 % respondentų nurodė, kad ES parama ir kitos subsidijos sudaro 30–60 % visų gaunamų metinių pajamų. Didžioji dalis (60 %) apklaustųjų teigė, kad parama ir išmokos sudaro iki trečdaliu gaunamų pajamų, o 16 % teigė visai jų negaunantys (Ribokas, 2010). Todėl galima teigti, kad ES parama žemės ūkiui yra gana svarbi, nes gaunamos išmokos gerokai prisideda prie bendrų pajamų.

1 pav. Ūkininkų pajamų šaltiniai (% nuo visų pajamų)
 Fig. 1. Farmers' sources of living (% of total income)

Ūkininkai gauna iš ES pakankamai dideles išmokas, todėl buvo klausiama, ar jie ir toliau užsiimtų žemės ūkiu, jei tokia parama būtų sustabdyta. Ankstesnių tyrimų rezultatai buvo tokie: beveik pusė apklaustųjų žemės ūkiu nebeužsiimtų, be paramos ūkininkautų tie, kurie turi daugiau nei 20 ha žemės, nes jų pagrindinės pajamos yra gaunamos iš žemės ūkiu veiklos (Ribokas, 2011). Paskutinių apklausų metu paaiškėjo, kad negaunant ES paramos 39 % ūkininkų vis tiek tęstų savo veiklą be apribojimų, 33 % tęstų tik iš dalies, o 28 % visai atsisakytų. Tai rodo, kad šiuo metu ūkininkai kiek sutvirtėjo, ir dabar didesnę dalis galėtų išgyventi ir nebegaudami papildomų išmokų.

Regione mažai stambių ūkių, todėl beveik visus darbus atlieka patys ūkininkai arba jų šeimos nariai, nes tik 12 % apklaustųjų samdo laikinus darbuotojus.

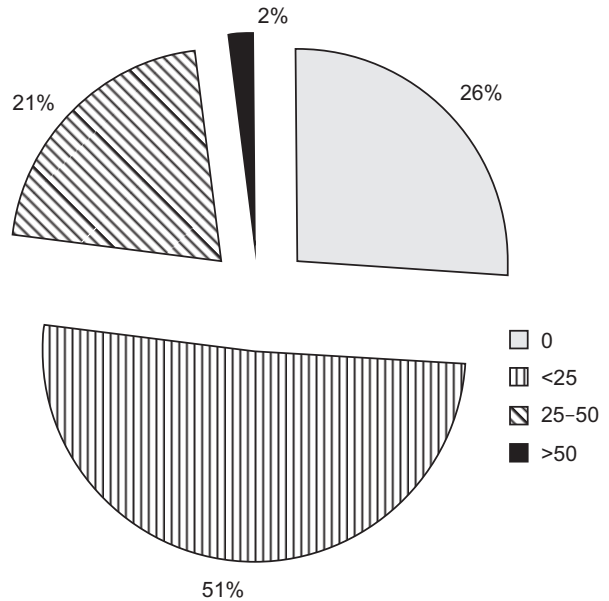
Ūkininkaujant sudėtingame žemės ūkiu veiklos požiūriu regione žemdirbiai susiduria su daugeliu problemų. Svarbiausios problemos buvo įvardytos tokios: 31 % apklaustųjų yra nepatenkinti savo žemės kokybe (derlingumu), 25 % teigė, kad trūksta kokybiškos žemės ūkiu technikos (tai susiję ir su jų gaunamomis nedidelėmis pajamomis), 20 % teigė, kad nepakanka valstybės ar ES paramos, likusi nedidelė dalis teigė, kad trūksta kokybiškos darbo jėgos ir pačios žemės.

Dabartiniams ūkininkams pasenus ar mirus ūkiu paveldėtų apie 60 %, apie 12 % neįsitikinę, o 28 % mano, kad greičiausiai arba tikrai nebus kam perimti ūkiu. Iš visų apklaustųjų ūkininkų 81 % planuoja ir ateityje tęsti žemės ūkiu veiklą. Ankstesni tyrimai parodė, kad 44 % manė, kad bus kam tęsti žemės ūkiu veiklą, o 56 % – kad greičiausiai nebus kam (Ribokas, Rukas, 2006). Tokių skirtumų tikriausiai atsirado dėl to, kad ankstesnių tyrimų metu buvo apklausti ne tik registruoti ūkininkai, bet visi žemės savininkai. Respondentai, kurie teigė, kad tikrai bus kam tęsti ūkininkavimą arba dar dvejojo, dažniau yra įgiję aukštąjį arba profesinį išsilavinimą ir valdo daugiau nei 10 ha žemės.

Panašu, kad dalies šiuo metu dirbamos žemės ateityje nebebus kam dirbti, ir turėtų spartėti renatūralizacijos procesai, kurių greitį ir kryptį gali pakoreguoti ES parama žemės ūkiu.

3. Apleistų žemių naudojimo problemos

Nevykusiai atlikta žemės reforma, pradėti plėtoti rinkos santykiai, blogesnio našumo žemė, daugelio žemės savininkų garbingas amžius ir faktas, kad žemės ūkiu veikla nebėra pagrindinis pajamų šaltinis, privedė prie to, kad didesnėje šiaurės rytų Lietuvos dalyje tradicinė žemės ūkiu veikla tapo nepelninga, ir todėl šiame regione atsirado didelių apleistų žemės ūkiu naudmenų plotų. Atskirose seniūnijose tokie plotai dažnai užima apie pusę anksčiau buvusios ariamos žemės (Ribokas, 2010). Apleistomis žemės ūkiu naudmenomis laikoma buvusi dirbama žemė, kuri daugiau nei 5 metus nebuvo ariama arba kultūrinės ganyklos, esančios mineraliniuose gruntuose, kurios daugiau nei 5 metus nebuvo atnaujintos. Darbe analizuota tik žemės ūkiu paskirties žemė.

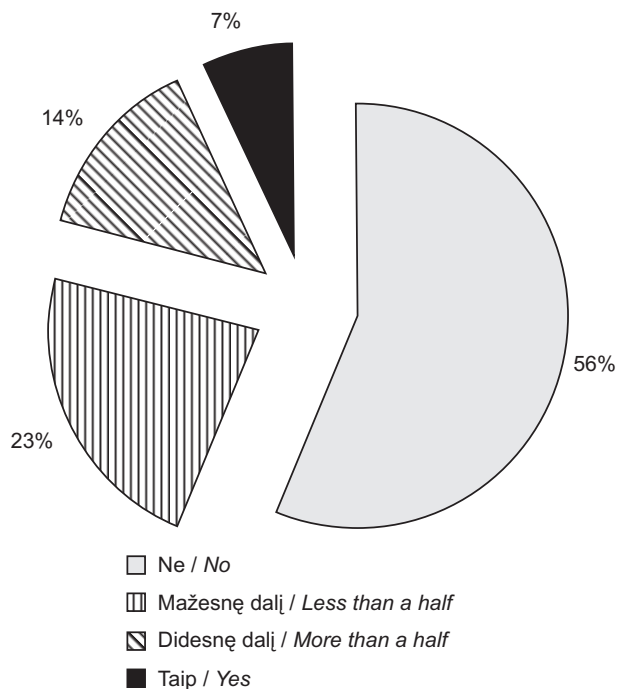
2 pav. ES parama (% nuo visų pajamų)
Fig. 2. EU support (% of total income)

Apleistose žemėse vyksta renatūralizacijos procesai, pradeda augti krūmai ar jauni medžiai, dėl neprižiūrimų melioracinių sistemų suintensyvėja pelkėjimo procesai. Apleistų žemių sklaida Lietuvoje netolygi, palankiose ūkininkauti teritorijose žemdirbiai naudoja beveik visas žemės ūkio naudmenas, o rytų Lietuvoje tik apie 60 % (Aleksnavičius, 2007).

Blogiausios žemės naudojimo sąlygos yra pietryčių Lietuvoje (Atkocevičienė, Sudonienė, 2010). Todėl čia tikslingiau plėtoti ne žemės, bet miškų ūkį. Šiaurės rytų Lietuvoje miškų plėtrai nėra tokių palankių sąlygų, nes kalvotose moreninėse aukštumose susiformavę derlingesni dirvožemiai, čia auga tokios medžių rūšys, kurioms prižiūrėti reikia daugiau darbo jėgos, o dėl nepalankių demografinių faktorių trūksta darbingo amžiaus žmonių.

2010 metais apleistų žemių žemės ūkio naudmenų buvo daugiau nei 900 tūkst. ha ir dauguma jų plytėjo rytų Lietuvoje. Nors per pastaruosius metus tokių žemių plotų sumažėjo daugiau nei 100 tūkst. ha, tačiau tokie dideli apleistų žemių plotai kelia nerimą (Kuliešis, Šalengaitė, 2010). Manoma, kad per pastaruosius 10–15 metų probleminiuose Rytų Lietuvos regionuose gali būti negrįžtamai prarasta apie 300 tūkst. ha žemės ūkio naudmenų ir net pateikiama rekomendacijų, kad, norint išsaugoti vertingų žemės ūkio naudmenų plotus, reikėtų iki 49 % apleistų žemių grąžinti žemės ūkio veiklai (Aleksnavičius, 2010). Nemaža dalis apleistų žemės ūkio naudmenų yra deklaruojamos kaip pievos ir ganyklos ir už jas gaunama ES išmokų. Žemės ūkio specialistų apskaičiavimais, dabar deklaruojamų pievų ir ganyklų yra aiškiai per daug, skaičiuojant pagal esamų gyvulių skaičių (Aleksnavičius P., Aleksnavičius A., 2010), todėl dalį jų būtų galima apsodinti gluosniais, juolab kad panašus kiekis yra mažai apleistos žemės, kuriai įdirbti nereikėtų sudėtingų ir brangių melioracinių ar kultūrinių techninių darbų.

Tyrimas dar kartą parodė, kad tradicinė žemės ūkio veikla šiaurės rytų Lietuvoje yra komplikota ir būtina ieškoti alternatyvų. Viena iš jų galėtų būti žemėnaudos konversija, žemės ūkio naudmenų apsodinimas mišku arba netradicinė žemės ūkio veikla, pvz. gluosnių auginimas biokurui. Tačiau iki šiol buvo skiriamas per mažas dėmesys analizuoti ūkininkų pageidavimus, o būtent nuo žemės savininkų norų priklauso tiek apleistų žemių grąžinimas žemės ūkio veiklai, tiek sėkminga žemėnaudos konversija, žemės paskirties keitimas ir užsodinimas mišku ar netradicinio žemės ūkio plėtra. Viena iš pagrindinių apleistų žemių transformacijos galimybių būtų tokių žemių apsodinimas mišku arba gluosniais, kurie būtų panaudoti biokurui. Net pateikiama skaičiavimų, kad per 2014–2020 metus būtų galima apželdinti iki 500 tūkst. ha plotą. Tačiau tokiam procesui gali trukdyti pačių žemės savininkų nuomonė, nes pagal atliktus tyrimus matyti, kad dauguma dabartinių žemės savininkų nenori, jog jų žemė būtų apželdinta. Ūkininkus tenkina esama padėtis, jie nelinkę rizikuoti ir bandyti pereiti į kitą verslą, nežiūrindami tai, kad tradicinė žemės ūkio veikla nėra pelninga ir kad daug žemės ūkio naudmenų yra apleista.

3 pav. Ūkininkų nuomonė dėl žemės paskirties keitimo
 Fig. 3. Farmers' opinion about land conversion

Buvo pabandyta išsiaiškinti, ką ūkininkai norėtų daryti su savo mažai pelninga ar nepelninga žeme, ar sutiktų keisti žemės paskirtį ir apšodintų savo žemę mišku. Atsakymai per pastaruosius 12 metų mažai pasikeitė: visą žemę apšodinti mišku sutiktų tik 7 %, didesnę dalį – 14 %, mažesnę dalį – 23 %, o dauguma – net 56 % respondentų kategoriškai prieš, kad net dalis jų valdomos žemės būtų apšodintos mišku (3 pav.). Ankstesnių tyrimų metu 72 % apklaustųjų nenorėjo keisti žemės paskirties, juos tenkino esama padėtis, 12 % norėjo apšodinti mišku dalį žemės ir tik 8 % atsakė, kad neprieštarautų, kad visa jų valdoma žemė būtų apšodinta mišku. Be to, paklausus, kaip pasikeistų šeimos pajamos užsodinus žemės ūkio naudmenas mišku, apie 60 % respondentų nurodė, kad prarastų tik papildomą pajamų šaltinį, o beveik trečdaliui respondentų tai neturėtų didesnės įtakos jų pajamoms (Ribokas, 2011).

Sociologinis tyrimas parodė didelę žemės savininkų, ūkininkų inerciją; jų nuomonė per pastaruosius 12 metų mažai pasikeitė, todėl ūkininkų „švietimas“ ir ateityje išliks svarbiu uždaviniu, norint, kad žemėnaudos konversija vyktų sėkmingai.

Išvados ir apibendrinimai

1. Tik 46 % Šiaurės rytų Lietuvos ūkininkų teigia, kad žemės ūkio veikla, įskaitant ir ES paramą, yra pagrindinis pajamų šaltinis, t. y. sudaro > 50 % nuo visų pajamų. Žemės ūkio veikla yra svarbesnė vidutinio amžiaus žemės savininkams, nes jauniems lengviau surasti kitą darbą, o senjorams pagrindines pajamas sudaro pensijos ir socialinės išmokos.

2. Pastaraisiais metais, daugiausia dėl ES paramos, vėl apsimoka turėti ir prižiūrėti žemės ūkio naudmenas. Dėl tos priežasties apleistų žemės ūkio naudmenų plotų sumažėjo. Jeigu ES parama būtų nutraukta, 39 % ūkininkų tęstų savo veiklą be apribojimų, 33 % tęstų tik iš dalies, o 28 % visai atsisakytų.

3. Didelę dalį žemės ūkiu užsiimančių žmonių sudaro vyresni ūkininkai, kurie netolimoje ateityje žemės nebegalės dirbti ir turės ūkį perduoti kitiems. Tačiau tik apie 60 % ūkininkų mano, kad tikrai bus kam paveldėti jų ūkį, o apie 30 %, kad greičiausiai po jų nebebus kam ūkininkauti. Tikėtina, kad dalies šiuo metu dirbamos žemės ateityje nebebus kam dirbti, tačiau šiuo metu net 81 % apklaustų ūkininkų tvirtino, kad jie patys planuoja tęsti žemės ūkio veiklą, kol turės jėgų.

4. Nors dalis ūkininkų mano, kad mirus ar pasenus jų ūkio niekas neperims, ir kad žemės ūkio veikla nebus pelninga, tačiau tik 7 % norėtų užsodinti visą žemę mišku, 56 % nenorėtų visai, o likusieji sutiktų apšodinti mišku tik dalį savo žemės. Galima prognozuoti, kad ateityje nenaudojamos žemės plotai turėtų didėti ir jie, greičiausiai, savaime apaugs krūmais. Norint sumažinti apleistos ir nenaudojamos žemės plotus, reikalinga suaktyvinti žemės pardavimą, nes dalis dabartinių ūkininkų greitai bus nepajėgūs ne tik plėsti, bet ir prižiūrėti likusių dirbamos žemės plotų.

5. Analizuotame regione plyti didžiausi Lietuvoje apleistų žemės ūkio naudmenų plotai, kuriuos vėl grąžinti į ariamos žemės kategoriją yra problematiška ir dėl demografinių priežasčių, ir dėl ūkininkų nenoro ką nors keisti. Todėl plėtoti netradicinę žemės ūkio veiklą bus sunku.

Literatūra

Agrarinės žemėnaudos konversijos pasekmių prognozė, 2000. Ataskaita. Geografijos institutas. Vilnius, 49 p.

Aleknavičius P., 2007. Kaimiškų teritorijų žemės naudojimo problemos. *Žemės ūkio mokslai* 14 (1), p. 82–90.

Aleknavičius A., Aleknavičius P., 2010. Žemės ūkio naudmenų ploto pokyčių perspektyvos Lietuvoje. *LŽŪU mokslo darbai* Nr. 86 (39), p. 28–36.

Atkocevičienė V., Sudonienė V., 2010. Žemės naudmenų kaitos analizė agroūkinio zonavimo teritorijose. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 3 (19), p. 92–102.

Dėl žemės ūkio ministro 2004 m. vasario 27 d. įsakymo Nr. 3D-72 „Dėl mažiau palankių ūkininkauti vietovių“ pakeitimo, 2004. *Valstybės žinios* 2004, Nr. 78-2735.

Kuliešis G., Šalengaitė D., 2010. Apleista žemė Lietuvoje: problemos ir galimi sprendimo būdai. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslui ir jų infrastruktūros plėtrai* Nr. 5 (24), p. 116–127.

Lietuvos Respublikos 2010 m. visuotinis žemės ūkio surašymas, 2011. www.stat.gov.lt.

Ribokas G., 2010. Šiaurės rytų Lietuvos kaimo raidos perspektyvos. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 3 (19), p. 63–74.

Ribokas G., 2011. Apleistų žemių (dirvonų) problema retai apgyventose teritorijose. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje* 2, p. 298–306. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.

Ribokas G., Rukas V., 2006. Mažiau palankių ūkininkauti teritorijų žemėnaudos konversijos ypatybės. *Geografijos metraštis* 39 (1), p. 60–68.

Visuotinio 2003 m. žemės ūkio surašymo pagtal apskritis ir savivaldybes, 2005. Statistikos Departamentas prie LR vyriausybės.

Žemės kadastras, 1989. Vilnius: Mokslas, 727 p.

THE SOCIAL ASPECTS OF LAND USE IN NORTH-EAST LITHUANIA

Gintaras Ribokas

Lithuanian Social Research Centre, Goštauto str. 11, LT-01108, Vilnius

E-mail: gintaras.geo@gmail.com

Summary

The north-east region of Lithuania is one of the most problematic ones due to the low soil productivity, poor demographic situation, and motley ethnic composition. Its location in the peripheral part of Lithuania and European Union also makes a negative influence. All these factors have created a specific and atypical structure of land use: smaller farms than elsewhere in Lithuania, more grasslands and pastures, much less arable land and more abandoned agricultural land. For many landowners the agricultural activity is not the essential but additional source of income, therefore, the land is mostly used extensively, there are remnants of natural farms. Meanwhile, the intensive modern farming is developed by major farmers that are located only in 3–5 local administrative units (LAU-2). The unused agricultural lands overgrow with bushes, thus become unsuitable for agricultural activities. It has been decided to plant forests in such lands what means that the land use status must be changed. Yet this has not been done due to land owners' reluctance and lack of support. Much more abandoned farmlands overgrew with bushes. This article is an attempt to reveal the expectation of the farmers of north-east Lithuania for future development of the land they own and for the general trends of changes of agrarian landscape in the region.

The main conclusions:

Only around 46 % of farmers in north-east Lithuania declare that agricultural activity is the main source of income and it accounts for less than 50 % of all income. Agricultural activity is more essential for middle aged land owners, as the younger residents easier find different kinds of jobs and for the elderly residents the main incomes are pensions and social beneficiaries. It is emphasized that, in recent years, due to EU subsidies for agriculture it has been worth keeping and maintaining farmlands. And if EU subsidies are cancelled, 39 % of farmers would still continue their activity, 33 % would continue only partly and 28 % of inquired farmers noted that they would waive farming.

There is a major part of elderly farmers who will not be able to work in the nearest future and

will have to pass the farming to others. However, only around 60 % of inquired farmers believe that there will be someone who will inherit the farm, while 30 % think that probably there will not be anyone after them to do farming. It is likely that some currently cultivated land will be abandoned in the future. However, currently even 81 % of inquired farmers stated that they do plan to continue the agricultural activity until they have strength.

Although a part of farmers believe that after their death or when they will get older nobody will take over their farm as the agricultural activity will not be profitable, only 7 % of the inquired farmers stressed that they would like to plant forest in their land, while 56 % would not like to plant forest in their land at all and the rest respondents noted that they would like to plant forest in part of their land. In order to reduce the abandoned and unused land areas it is essential to activate land sales, because the current land owners soon will not be able not only expand arable land but also to maintain the remaining areas.

The village in north-east Lithuania loses its primary – agricultural – function. The number of workers in the agriculture has been decreasing and it seems that in some areas agrarian landscape should gradually become ‘forested’.

In this region, the stretch of abandoned agricultural areas is largest in Lithuania. It is rather a problem to return these abandoned areas to arable land category due to demographic reasons and farmers’ reluctance to change something. Therefore, it will be hard to develop non-traditional agricultural activities.